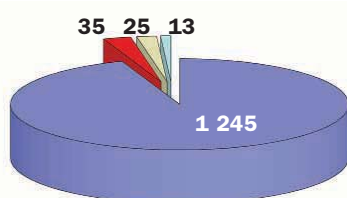

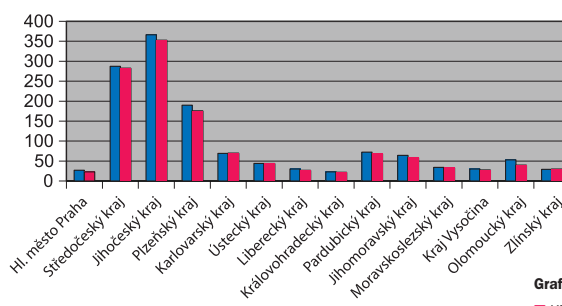
Památková ochrana archeologických lokalit s nemovitými relikty. Možnosti jejich ochrany na příkladu tří hradišť nacházejících se v zalesněném prostředí

Pavla POPELÁŘOVÁ

ANOTACE: Na území naší vlasti je velké množství lokalit archeologické povahy, avšak pouze jen jejich zlomek je v současnosti nějakým způsobem chráněn zákonem. Předložený příspěvek se nejprve obecně zabývá problematikou prohlášení a evidence všech památek v době účinnosti zákonů č. 22/1958 Sb., o kulturních památkách, a č. 20/1987 Sb., o státní památkové péči, a také jejich rozdělením dle jednotlivých typů. Konkrétněji pak pojednává o druhém, v Ústředním seznamu kulturních památek (ÚSKP) nejčastěji zapsaném typu, o hradištích. Zaochází se dobou jejich prohlášení, kritérii výběru k zápisu vhodných kandidátů, zrušením ochrany u několika lokalit a s tím také související polemikou, zda je vlastně zápisem do ÚSKP zabezpečena jejich ochrana a neklesají tak na roveň zatím zákonem nechráněných lokalit. V případě, že tomu tak je, je uvedeno několik podnětů a možností, jak se pokusit alespoň zmírnit nežádoucí dopad na archeologický památkový fond. V další části jsou z hlediska památkového potenciálu podrobně vyhodnocena tři hradiště nacházející se v různých částech Čech, včetně vypracování návrhu na prohlášení nemovitého nálezů za kulturní památku u jednoho z nich.

Graf 1. Legenda: 1 245 – do konce roku 1987, 35 – 1988–1999, 25 – 2000–2009, 13 – 2010–2014.

Graf 1. Legenda: ■ Celkem KP, ■ KP do roku 1987

Zapsané památky archeologické povahy v číslech

Problematicku prohlášení a evidence kulturních památek v roce 2008 shrnula ve svém příspěvku D. Sedláková.¹ Z něj jasně vyplývá, že většina stávajících kulturních památek byla zapsána do státních seznamů kulturních památek podle předchozího zákona č. 22/1958 Sb., o kulturních památkách, který vstoupil v platnost dne 3. 5. 1958. Tyto památky byly chráněny přímo ze zákona a dle něj v jednotlivých krajích také zapisovány do státních seznamů vedených krajskými národními výbory. Důvod zápisu byl však pouze evidenční a k zápisu docházelo různými způsoby (usnesením, rozhodnutím, schválením seznamu apod.), přičemž tyto a další doprovodné listiny nebyly považovány za listiny trvalého významu a po určité době byly skartovány. Nejsou tak bohužel v drtivě většině k dispozici jakékoliv dokumenty tento zápis dokládající a zdůvodňující. Navíc v případě, že některé památky na seznamu chyběly, ačkoliv splňovaly znaky kulturní památky, byly i tak dle

tohoto zákona považovány za kulturní památky a vlastníci v tomto smyslu měli povinnost s nimi nakládat. Nebyly však vypracovávány žádné dokumenty týkající se režimu, jak o památku pečovat.

Co se týče evidence, byl metodickým pokynem pro vedení státních seznamů schváleným ministerstvem v roce 1961 pouze stanoven jednotný formát rejstříku a připraven vzor jednotné evidenční karty s uvedením nejvýznamnějších náležitostí. Vznikla tak kartotéka památek, v níž každá měla svou kartu o dvaceti rubrikách. Zápis do rejstříku pak obsahoval zjednodušenou identifikaci každé památky.²

Nejvíce památek bylo zapsáno krátce po vzniku zákona, začátkem 60. let 20. století, a není tedy překvapením, že jejich výběr byl ovlivněn vkusem doby. Byly upřednostňovány stavby a území s významnými středověkými rysy (převážně vesnické a městské domy) a opomíjeny památky sakrální a technické či díla z 19. a 20. století. Nejvíce „ztrát“ na kulturním dědictví, které měly především podobu nezahrnutí všech do-

Graf 1. Kulturní památky archeologické povahy dle roku prohlášení. Zpracovala: Pavla Popelářová, 2016.

Graf 2. Kulturní památky archeologické povahy prohlášené dle zákona č. 22/1958 Sb., o kulturních památkách, podle krajů. Zpracovala: Pavla Popelářová, 2016.

sud chráněných památek do nových seznamů, bylo způsobeno při přípravách a uvedení jinak pojetého zákona č. 20/1987 Sb. V rámci jeho aplikace s účinností ke dni 1. 1. 1988 bylo totiž chráněno jen to, co bylo do té doby evidováno v státních seznamech.³ U „zapomenuté“ zbývající části památek, které byly starším zákonem chráněny, ale novým nikoliv, proto nezbyvá než přistoupit k novému prohlášení za kulturní památku dle v současnosti platného zákona č. 20/1987 Sb.

Co se týče chráněných památek archeologické povahy, které jsou Národním památkovým ústavem vedeny v Ústředním seznamu kulturních památek (ÚSKP) s přívlastkem „památky s archeologickými stopami“, bylo v celé České republice ke konci roku 2015 registrováno cel-

Tab. 1. Archeologické rezervace v České republice. Zpracovala: Pavla Popelářová, 2016.

Tab. 2. Archeologické národní kulturní památky zapsané v ÚSKP Zpracovala: Pavla Popelářová, 2016.

Graf 3. Rozdělení kulturních památek archeologické povahy v České republice z pohledu jednotlivých typů. Zpracovala: Pavla Popelářová, 2016.

kem 1 318 památek nejruznějších typů. Třináct nejvýznamnějších z tohoto celkového počtu bylo v minulosti navíc prohlášeno vládním nařízením za národní kulturní památku. Zmíněné „povýšení“ památkové ochrany těchto lokalit můžeme sledovat jak za období platnosti zákona č. 22/1958 Sb., tak i stále platícího zákona č. 20/1987 Sb. Jedná se v převážné většině o hradiště, avšak v nedávné době se národními kulturními památkami staly také dvě lokality související s nejstarším obdobím našich dějin (tabulka 1). Obecně si je o situaci týkající se doby zapsání do seznamu všech kulturních památek celkově a v jednotlivých krajích možné udělat představu v grafech 1 a 2. Do celkového počtu chráněných lokalit pak musíme započítat ještě dalších osm areálů, které jsou chráněny plošně v podobě archeologických rezervací (tabulka 2).

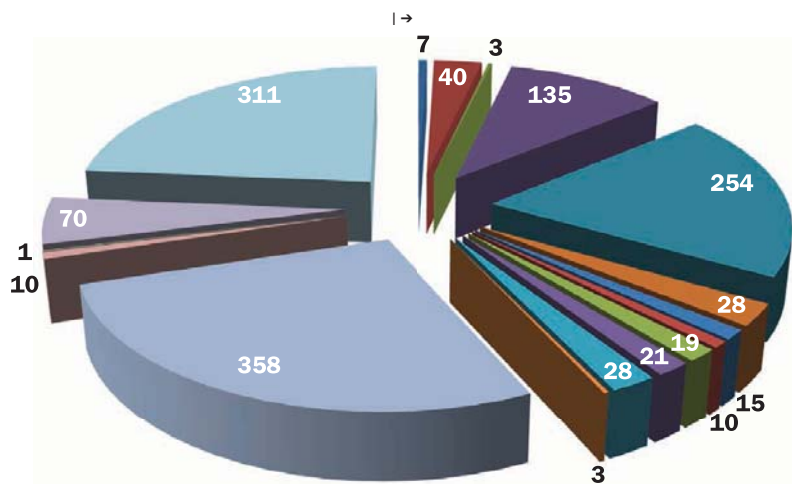
Pokud se podíváme podrobněji na rozdělení kulturních památek s archeologickými stopami z pohledu jednotlivých typů, je zde zastoupeno na padesát nejruznějších kategorií (graf 3). Patrně nebude překvapením, že dominují mohylníky, hradiště (včetně rovinných opevněných sídlišť), tvrze (tvrziště) a hrady, tedy památky v kulturní krajině vcelku dobře patrné. V závěsu s dvojcifernou hodnotou se objevují lokality typu jeskyně se zjištěnými doklady o pobytu paleolitického člověka, rovinná a výšinná neopevněná sídliště, zaniklé středověké vsi, různé typy opevnění spojované s husitskými válkami a válkou třicetiletou a také kostely či rudné doly. Zbývající typy chráněných kulturních památek se vyskytují v České republice spíše ojediněle, v počtu nejvýše do 5 lokalit. Tato výše představená situace nemusí ale plně odpovídat skutečnosti. Případů, kdy byly některé památky v minulosti zapisovány do seznamů jako úplně jiný typ památky, lze nalézt dost. Stávalo se tak, že kulturní památky prohlášené například za hradiště jsou ve skutečnosti tvrze, hradem apod. (graf 4). Důvodem těchto omylů byla patrně nízká úroveň poznání jednotlivých lokalit při jejich zápisu do registrů. Často se jednalo o případy, kdy bylo na lokalitě prokázáno kromě vrcholně středověkého také osídlení starší, pravěké či raně středověké. Přisoudit opevnění hradišti či jinému typu památky bylo tedy bez opory v datování založeném na řezu valem téměř nemožné. Jak je také patrné z grafu 4, v mnoha případech není tento problém na dřívě zapsaných památkách vyřešen dodnes. Obecně se však

Tab. 1

Název	Od roku
Libodřický mohylník, archeologická lokalita	1966
Slavnickovská Libice, archeologická lokalita	1961
Tršov, archeologická lokalita	1961
Tašovice, archeologická lokalita	1966
Bílina, archeologická lokalita	1966
České Lhotice, archeologická lokalita	1965
Staré Zámky u Lišné, archeologická lokalita	1966
Břeclav – Pohansko, archeologická lokalita	1965

Tab. 2

Název	Od roku
Hradiště a keltské oppidum Závist	1989
Hradiště Šárka	1995
Slovanské hradiště Budeč	1962
Slovanské hradiště Slavnicovců Libice	1989
Přemyslovské hradiště Levý Hradec	1978
Slovanské hradiště Hůrka ve Starém Plzenci	1978
Hradiště – Hradištský kopec	1995
Slovanské hradiště a mohylové pohřebiště u Bezemína – Cebiví	1995
Archeologické naleziště Dolní Věstonice – Pavlov	2010
Archeologické naleziště Dolní Věstonice včetně souboru nejvýzn. nálezů z období kultury lovců mamutů	2008
Slovanské hradiště v Mikulčicích	1962
Slovanské hradiště sv. Klimenta u Osvětiman	1999
Soubor pozůstatků velkomoravské sídelní aglomerace Staré Město – Uherské Hradiště – Modrá	1969

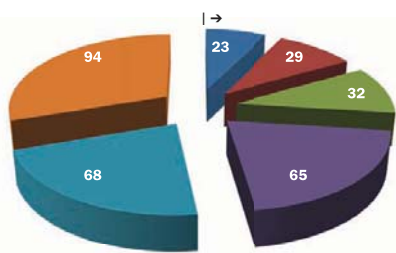
jedná pouze o nedostatek formální, hodnotu památky nijak nesnižující.

Ochrana a dokumentace památek

Zaměřili-li se v rámci prohlášení památek s archeologickými stopami přímo na hradiště, která jsou za mohylníky druhým nejčastějším typem archeologických lokalit prohlášených za kulturní památku, můžeme sledovat několik zajímavých skutečností. Především se zde, stejně jako u ostatních typů památek, projeví totožný scénář, co se týče doby prohlášení. Většina hradišť, z nichž celkem devět jsou významná opevněná sídliště, byla do státního seznamu kulturních památek zapsána dle zákona č. 22/1958 Sb., o kulturních památkách. Zbývající tři hradiště byla prohlášena podle zákona č. 20/1987 Sb. Ministerstvem kultury České republiky v letech 1990, 2000 a 2006.

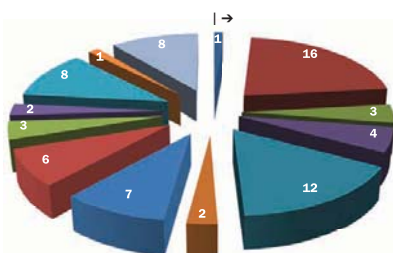
Graf 3. Legenda: cesta/úvoz/koněspřežná železnice/ /torzo mostu/vodovod – 7, rudné doly/sejpy/kutiště/ /hut/dehtářská pec/halda/úprava rud/železářna/pila – 40, dvorec/římský vojenský tábor – 3, hrad – 135, tvrz (tvrziště) – 254, zaniklá ves – 33, jeskyně – 15, dům měšťanský či měšťský/středověká kamenná stavba/letohrádek/pošta/sklep/čínovní dům – 10, polní opevnění/švédské šance/voj. opevnění/předsunutá opevnění – 19, výšinná neopevněná sídliště – 21, rotunda/kaple/ /klášter/kostel/probošství/zámek/věž (vyhlídka) – 28, kultovní místo (viereckschanze) – 3, mohylník a pohřebiště – 358, zaniklé město/městiště/městské opevnění/pevnost – 10, židovský hřbitov – 1, rovinná neop. sídliště – 70, hradiště – 311.

U celkem 15 hradišť bylo naopak do konce roku 2015, po přezkoumání všech skutečností vázících se k hodnotě jednotlivých lokalit, prohlášení za kulturní památku zrušeno. Důvodů ke zrušení prohlášení bylo několik. Ve dvou př-

Graf 4. Legenda: neznámá datace – 23, nepotvrzená datace – 29, pravěk i raný středověk – 32, raný středověk – 65, není hradiště – 68, pravěk – 94.

Graf 5. Legenda: torzo mostu – 1, rudné doly/rýžoviště/úpravna zlatých rud/sklářská huť/kutiště – 16, hradiště – 3, hrad – 4, tvrz/tvrziště – 12, zaniklé město/městské opevnění – 2, rovinné neopevněné sídliště – 7, dům městský/dům měšťanský/středověké kamenné stavby/pošta/sklep – 6, polní opevnění/svédské šance – 3, výšinné neopevněné sídliště – 2, kaple/kostel/zámek/rotunda – 8, pohřebiště – 1, mohylník – 8.

Graf 4. Datace lokalit zapsaných v ÚSKP jako typ hradiště. Přes 20 % tvoří ve skutečnosti památky jiného typu, přes 15 % ze zapsaných lokalit pak dosud postrádá archeologickým výzkumem potvrzenou dataci. Zpracovala: Pavla Popelářová, 2016.

Graf 5. Památky archeologické povahy prohlášené dle znění zákona č. 20/1987 Sb., o státní památkové péči, dle jednotlivých typů. Zpracovala: Pavla Popelářová, 2016.

padech byla stejná lokalita prohlášena dvakrát, jednou jako hradiště a podruhé jako hrad či rovinné neopevněné sídliště. Po přezkoumání bylo tedy od ochrany hradiště upuštěno, lokalita včetně archeologických terénů je však nadále chráněná. Na základě revize a posouzení pracovníky pražského Archeologického ústavu, kdy existence hradiště nebyla v terénu prokázána movitými ani nemovitými nálezy, bylo zrušeno prohlášení u čtyř lokalit. Sporné je zrušení ochrany u dvou lokalit, kde bylo důvodem zjištění, že se nejedná o hradiště, nýbrž o vojenské opevnění a středověký objekt související s dolování. Minimálně u prvního uvedeného případu to přitom byla škoda, neboť se jedná o archeologicky i památkově cenný objekt – relikt polního opevnění bitvy u Třebele z roku 1647.⁴ Ke zrušení prohlášení bez alespoň zjišťovacího výzkumu také nemuselo dojít v roce 1980 u hradiště Na Čihadle na Rokycansku (k. ú. Čilá), ke kterému nebylo v té době dostatek informací. O šest let později zde byl proveden archeologický výzkum, který potvrdil jeho existenci a umožnil datování. Ke znovuprohlášení však již nedošlo. A konečně u hradiště v Komárově u Toužimi nebylo možné dohledat jakékoliv dokumenty vážící se jak k prohlášení, tak i ke zrušení památkové ochrany. Důvod zrušení prohlášení je dnes již tedy neznámý.

Bližší pozornost je nutné věnovat upuštění od ochrany u pěti lokalit. Jedná se o hradiště, která byla v různých časových obdobích zcela zničena nejrůznější činností, a nebyly tak shledány důvody k pokračující ochraně. Ve dvou případech se jednalo o zničení památky s vědomím archeologů v místech staveb budovaných ve veřejném zájmu (hradiště Kořensko zničeno při budování vodního díla Kořensko, slovanské hradiště Skrbeň zničeno stavbou vepřína), při kterém došlo alespoň k záchrannému archeologickému výzkumu a vytěžení maxima informací. Ve třech případech však došlo ke zničení lokalit bez vědomí odborníků (nepovolené úpravy terénu vedly ke zničení hradiště Meziříčko, hradiště v poloze „Na Hradišti“ v Pňovanech bylo odtěženo lomem a slovanské pohřebiště, které bylo mylně prohlášeno i hradištěm, bylo zničeno během války). V těchto případech tak byly současně nenávratně ztraceny jakékoliv informace pro lepší poznání památky před jejím úplným zánikem.

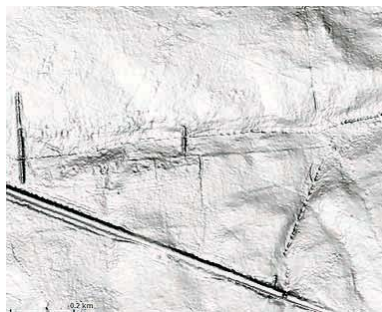
Na tomto místě je nutné si položit otázku, podle jakých kritérií byla hradiště vybírána a na seznam zapisována. Vzhledem k výše uvedeným příkladům, kdy se mnohdy jednalo o lokality minimálně poznané, bez bližších údajů o jejich typu, datování a dokonce lokalizaci, šlo stěží o reprezentativní zástupce v jednotlivých krajích a okresech. Patrně se spíše jednalo o výběr čistě náhodný, založený na znalosti regionu ze strany jednotlivých pracovníků úřadů, na prozkoumanosti území, na dlouholeté tradici archeologických výzkumů a podobně. Určení přesných kritérií by snad bylo možné prostřednictvím podrobnější analýzy založené na kartografické metodě (vynešení „zapsaných“ hradišť do mapy ČR) v kombinaci s posouzením personálního obsazení regionů v době jejich zápisu. Zde se již nicméně jedná o analýzu poměrně detailní, není tedy součástí předloženého příspěvku. Jisté se však na seznam dostala jen určitá část hradišť a ostatní, ačkoliv disponovala stejnou měrou zachovalostí a výjimečností, jsou dosud zákonem nechráněna a ponechána na pospas škodlivým vlivům bez jakýchkoliv regulativů.

Další otázkou je, zda u lokalit prohlášených za kulturní památku je zaručena jejich ochrana. Musíme konstatovat, že nikoliv. Příkladem nám může být zničení několika výše uvedených hra-

dišť a následné zrušení jejich prohlášení za kulturní památku. Tomu, aby k takovým situacím nedocházelo, mohou pomoci hlavně sami majitelé pozemků, na kterých se památka nachází, a jejich zodpovědný přístup při jakékoliv do památky zasahující činnosti. Pokud vynecháme majitele, kterým památka překáží v jejich podnikatelských či jiných záměrech, a nemají tedy zájem o její zachování do budoucna, dochází k narušení památek převážně z nevědomosti. Stává se, že majitelé, potažmo hospodáři na jejich pozemcích o existenci památky sice vědí, ale protože jsou pozemky mnohdy svou rozlohou i několikrát větší než plocha památky, nejsou schopni bez poučení, jak rozeznat jednotlivé nemovité relikty (valy, příkopy, mohyly apod.), nebo bez přesného vymezení v mapovém podkladu či přímo v terénu památku lokalizovat. Zde by měli vstoupit na scénu sami archeologové, případně pracovníci památkové péče. Co se týče rozeznávání nemovitých relikvů v terénu, byla by zvláště v případě lesních pozemků přínosná nějaká forma školení odpovědných pracovníků v lesích, jak je tomu například v blízkém Bavorsku.⁵ Jiný způsob, jak zjistit existenci a rozsah památky, je její vymezení přímo v terénu. Způsob tohoto vymezení by záležel na diskusi zainteresovaných osob. V úvahu by snad mohlo připadat vymezení památky pomocí značek na stromech, případně u památek malého rozsahu osazení informační tabule. Jedná se však o způsob poměrně personálně a finančně náročný, tedy v současné době stěží plošně průchodný. Informační tabule s vyobrazeným plánkem památky a dalšími informacemi jsou sice v některých případech instalovány (dle návštěvy lokalit autorkou např. Nový hrad u Kunratic a hrad Lopata nebo publikovaná mohyla u Stříbra⁶), nicméně se stále jedná o fenomén spíše výjimečný.

Jednou z možností, jak se pokusit zajistit náležitou informovanost pověřených osob, je co nejpřesnější vymezení památky v mapových či jiných podkladech a následné zapracování do lesních hospodářských plánů, podkladů územního plánování, pozemkových úprav apod. Při plánování akcí na územích s výskytem archeologických památek by pak mohlo docházet k jejich zohlednění v případě stavební a jiné aktivity zasahující do jejich autenticity. Zde však narážíme dlouhodobě na zásadní nedostatek, kterým je chybějící podrobnější dokumentace jednotlivých lokalit. Ačkoliv by dnes již mělo být geodetické vymezení památek standardem, skutečnost je bohužel stále ještě jiná. Stav jasné dokumentuje situace u hradišť v jižních Čechách, kde jsou vždy v závislosti na tradici jejich výzkumu a době vzniku k dispozici skutečnosti více či méně odpovídající terénní plány. Co se týče novější dokumentace v podobě geodetického plánu či ještě přesnějšího digitálního

Obr. 1. Srovnání volně dostupného DMR 5G (1a – převzato z: ags.cuzk.cz/dmri/, vyhledáno 6. 10. 2016) a DMR z dat leteckého laserového skenování firmy Geodis (1b – dle Ondřeje Malina, Hledání neviditelného. Relikty plující zániklých středověkých vsí a možnosti jejich detekce a interpretace na datech LLS, Zprávy památkové péče LXXV, 2015, s. 513–520, obr. 1. Data LLS poskytl Ústav pro archeologii FF UK Praha.) na příkladu zaniklé středověké vesnice Hol u Újezdu nad Lesy.

1a

1b

modelu reliéfu vypracovaného na základě pozemního měření, je dostupnost těchto podkladů naopak nedostatečná.⁷ V posledních letech se v tomto směru našťastí situace začíná výrazně zlepšovat, neboť můžeme pro základní informaci o lokalizaci památek využít volně přístupnou webovou aplikaci.⁸ Data pořízená metodou leteckého laserového skenování Českým úřadem zeměměřickým a katastrálním (ČÚZK) umožňují provádění základních analýz výškopisných dat na území České republiky. Digitální model reliéfu 4. generace (DMR 4G) zobrazující přirozený nebo lidskou činností upravený zemský povrch v digitálním tvaru ve formě výšek diskretních bodů v pravidelné síti (5 × 5 m) bodů s úplnou střední chybou výšky 0,3 m v odkrytém terénu a 1 m v terénu zalesněném, jakož i podrobnější digitální model reliéfu 5. generace (DMR 5G) zobrazující zemský povrch v nepravidelné trojúhelníkové síti (TIN) bodů s úplnou střední chybou výšky 0,18 m v odkrytém terénu a 0,3 m v terénu zalesněném je k dispozici již pro celou Českou republiku. Nabízený digitální model povrchu 1. generace zobrazující území včetně staveb a rostlinného pokryvu, další mapové podklady a doplňující funkce (např. katastrální mapa, výpočet výškového profilu) jsou již jen přidanou hodnotou nabízeného produktu.⁹ Mnoho památek, jejichž nemovité relikty se projevují v terénu výrazněji (především hradiště), tak můžeme zvláště díky DMR 5G identifikovat již v této fázi. Pro méně výrazné se v terénu projevující památky (mohyly, těžební areály, svazky cest, zaniklé vesnice a jejich plující aj.) je možné využít komerční produkty ČÚZK, případně jiných soukromých firem. Po zpracování poskytnutých dat je umožněno, vždy v závislosti na hustotě vegetačního pokryvu na lokalitě v době skenování a dalších faktorech, zobrazení i méně výrazných objektů. S těmito podklady bychom již měli být schopni památku vymezit v mapách různých kategorií a dát k dispozici odpovědným osobám hospodařícím na pozemcích v chráněném území. Poté již záleží pouze na nich, zda památky zahrnou do svých podkladů a především zohlední při své činnosti.

Pro srovnání volně dostupného DMR 5G (nejméně podrobného) a dat firmy Geodis (vstupní data tvoří pravidelný grid s hustotou bodů 1 m) byla pro lepší představu vybrána zaniklá stře-

dověká ves Hol s plující a svazky cest nedaleko Újezdu nad Lesy (obr. 1a, 1b).

Památkový potenciál archeologických lokalit a jejich zápis do ÚSKP

Dalším krokem by mělo být zhodnocení jednotlivých archeologických lokalit z hlediska jejich památkového potenciálu. Jak již bylo uvedeno výše, archeologické lokality byly mnohdy na seznam chráněných památek zapisovány, aniž by byly důkladně poznány. Výběr se řídil dnes již neznámými pravidly, s největší pravděpodobností byl čistě náhodný, související s určitými faktory či situací v jednotlivých krajích. Nechráněnými lokalitami archeologické povahy tak zůstaly památky, které by si zápis do ÚSKP zasloužily. Proto je výhledově potřeba zhodnotit z památkového hlediska každou jednotlivou památku bez rozlišení, zda se jedná o lokalitu v ÚSKP zapsanou, či nikoliv. U již zapsaných památek tak budou do budoucna k dispozici nejen podrobné podklady důležité pro preventivní péči v rámci stavební či jiné činnosti, ale bude také potvrzena jejich hodnota, která podpoří setrvání památky na seznamu. Nemuselo by tak docházet k jejich zničení a následnému vyškrtnutí ze seznamu, jako tomu bylo v minulosti u několika výše uvedených hradišť. U dosud nechráněných lokalit, které splňují znaky potřebné k prohlášení za kulturní památku, pak tyto podklady najdou využití v řízení k prohlášení věci za kulturní památku dle Metodiky zpracování návrhů na prohlášení archeologického nemovitého nálezu za kulturní památku, která je dostupná na stránkách Archeologického ústavu AV ČR v Praze, v. v. i. (ArÚ AV ČR v Praze).¹⁰ Po posouzení každého návrhu na půdě AV ČR prostřednictvím ArÚ v Praze či Brně a jejich případným kladným doporučením pak v tomto směru již záleží jen na rozhodnutí Ministerstva kultury České republiky (MK ČR). Jedná se však o náročný proces, který nebyl v minulosti nastaven nejlépe. Jasně o tom vypovídá situace, kdy dle znění zákona č. 20/1987 bylo za posledních téměř třicet let z celkového počtu 1 318 zapsaných památek archeologické povahy prohlášeno pouze 73 lokalit nejrozličnějších typů (viz graf 5).

Následující část příspěvku proto jako příklad či vzor přináší zhodnocení tří hradišť, u nichž byly z našeho pohledu zjištěny všechny potřebné znaky pro zápis do ÚSKP a po zhodnocení z hlediska péče o zachování archeologického kulturního dědictví by měl být jejich zápis spatřován jako oprávněný. U hradiště na Burbergu v Černovicích u Chomutova byl zároveň dle metodiky vypracován návrh na prohlášení nemovitého nálezu za kulturní památku.

Hradiště na vrchu Louštín

Hradiště datované do pozdní doby bronzové, případně do pozdní doby halštatské¹¹ se nachází na plochem vrcholu západního konce úzkého strukturuálního hřbetu zvaného Louštín, přibližně 1,5 km jihovýchodně od Krušovic na lesních pozemcích p. p. č. 3820/2 a 3820/5. Hřbet táhnoucí se od východu k západu s nejvyšším bodem ve výšce 537 m je situován v rámci Revničkovské pahorkatiny a je tvořen spodnoturonskými slínovci a jílovci.¹² Celý hřbet, který vyčnívá nad mírně zvlněný reliéf okolní krajiny, i jeho příkré svahy jsou zalesněné smíšeným lesem s bohatým bylinným patrem. Převažuje smrk ztepilý, modřín opadavý, buk lesní a borovice lesní, ojediněle je výskyt břízy bělokorké, javoru klen a dubu zimního.¹³ Nejblížejším zdrojem vody je Louštínský potok vzdálený vzdálenou čarou přibližně 800 m na severovýchod.

Jako první hradiště po své návštěvě v srpnu roku 1974 popsal a pořídil skicu celého vrchu V. Moucha. Na základě nevelkého množství keramického materiálu, získaného spolupracovníkem Archeologického ústavu J. Fenclem, jej zařadil do pozdní doby halštatské.¹⁴ Podnětem k návštěvě hradiště pro N. Venclovou bylo v dubnu 1987 řešení projektu elektrické přípojky k plánované vojenské stavbě radiostanice přímo na opevněné ploše. Kromě zběžného popisu hradiště a porušení jeho plochy a valu lomy na kámen a stavební aktivitou (provizorní vojenský objekt se zbytky oplocení) doporučila kontaktovat ve věci plánované výstavby stavebníka s upozorněním, že se jedná o kulturní památku.¹⁵ a je tedy nutný archeologický dohled v rámci plánované stavby. Vyjádřila také pochybnosti o celé realizaci stavby, která patrně

2

3

Obr. 2. Hradiště Loustín, okres Rakovník. Velká část plochy hradiště je porušena dobýváním kamene. Foto: Pavla Popelářová, 2015.

Obr. 3. Hradiště Loustín, okres Rakovník. Porušený jižní konec kamenného valu a jeho další destrukce po svahu. Foto: Pavla Popelářová, 2015.

zničí velkou část zbývajících plochy hradiště.¹⁶ Následně v červnu téhož roku měla N. Venclová dohled při stavbě této elektrické přípojky a zároveň se svojí skupinou pořídila prostorový a výškopisný plán hradiště, jenž je nutný kvůli dalším plánovaným stavebním či jiným aktivitám zasahujícím do terénu.¹⁷ Hradiště bylo později zahrnuto s využitím dosavadních zmínek v literatuře v souborné práci K. Sklenáře a kolektivu.¹⁸ Dosud poslední vizuálně geodetický průzkum hradiště patrně uskutečnil v roce 1997 T. Durdík, který charakterizoval stav lokality jako setrvalý, bez rušivých zásahů.¹⁹

Jednodílné hradiště, nacházející se na západním konci hřbetu Loustína, bylo z nejlépe přístupné východní strany chráněno opevněním probíhajícím ve směru sever–jih, skládajícím se z přepažujícího valu a s ním z vnější strany souběžného příkopu. Opevnění vymezující plochu hradiště kolem 1 ha²⁰ je přibližně 110 m dlouhé, val široký 9 m dosahuje dnes výšky až 1,5 m. Příkop, který je po celé své délce dobře patrný, je dnes 3 až 4 m široký a zhruba 1 m hluboký. Na základě situace ve valu porušeném těžbou kamene na jeho jižním konci můžeme stanovit, že pro konstrukci hradby byly použity opukové kameny. Dříve uváděné zuhelnatělé stopy po dřevěné konstrukci²¹ nebyly během povrchového průzkumu pozorovány. Stejně tak není možné dnes již prokázat dříve uváděné pozůstatky obvodového opevnění zachované v podobě hran příkopů a teras hradby,²² protože celý obvod hradiště byl v minulosti silně porušen těžbou kamene.

Poškození způsobené těžbou můžeme pozorovat nejen na koncích valu a obvodu hradiště, ale také na přední části opevněné plochy hradiště (obr. 2), kde lámání kamene ukouslo podstatnou část. Poškození těžbou v případě valu

je bohužel z dlouhodobého hlediska velmi škodlivé, protože hrozí jeho následná destrukce směrem po svahu (obr. 3). Kromě těžební činnosti bylo v minulosti hradiště poškozeno také stavební aktivitou. Při povrchovém průzkumu se podařilo lokalizovat místo provizorního vojenského objektu se zbytky oplocení, který zmiňuje N. Venclová.²³ Ve smrkovém porostu byla nalezena cihlová destrukce a další kovové či betonové části původní stavby. Další porušení bylo způsobeno stavbou stabilnějšího charakteru v severovýchodní části akropole v blízkosti valu. Stavba objektu trafostanice v 80. letech,²⁴ ke kterému byla následně zbudována přípojka elektrického vedení a asfaltová příjezdová cesta, jistě zničila podstatnou část objektů do té doby dochovaných pod povrchem. Severovýchodní prostor hradiště v minulosti prořizla přístupová cesta vedoucí od Krušovic a směřující dále na východ po vrcholu Loustína. Uvedená cesta kromě části akropole porušila především úsek opevnění v šířce přibližně 15 m (obr. 4). Hradiště je porostlé lesem, přičemž v prostoru valu a příkopu se jedná o les 7. věkové třídy, starý 121–140 let. Až na ohrožení nemovitých relikvů opevnění působením povětrnostních podmínek, kdy může dojít vlivem víchřic či bouří k vývrátům stromů, zde nehrozí jejich vážnější poškození. Problémy do budoucna může přinést především mladý smrkový les, který byl kolem roku 1998 vysázen na zbývajících částí hradiště, mimo nemovité relikty opevnění.²⁵ Je možné, že již poměrně hustě provedená výsadba smrkového lesa zničila množství podpovrchových objektů. Následně ohrožení dochovaných pozůstatků mohou v budoucnu představovat hlavně činnosti spojené s lesním hospodařením. Otázkou zůstává, zda na nemovité relikty nebudou mít nepříznivý vliv turisté, pro něž byl v blízkosti jižního konce valu, naštěstí již mimo areál hradiště, vystavěny lavičky se stoly, altánky a umístěna informační tabule k Vyhledce Loustín.

Dvě hradiště u Konecchlumí

Dvě hradiště náležející III. stupni slezskoplatěnické kultury²⁶ nalezneme na západním výběž-

ku Hoříckého hřbetu, zvaném Konecchlumská Hůra. Za kostelem sv. Petra a Pavla a pomníkem věnovaným šlechtici Vilému Konecchlumskému se na turistické stezce stoupající východním směrem na lesním pozemku s parcelním č. 227 v terénu rýsují nedaleko od sebe vzdálené nemovité relikty obou hradišť. Okrsek Hoříckého hřbetu, na jehož okraji, přibližně 2 km západně od nejvyššího bodu hřbetu Maxince, se obě hradiště nacházejí, je z pohledu geomorfologie situován v jihozápadní části Bělohradské pahorkatiny. Tento výrazný asymetrický brachyantiklinální hřbet směru ZSZ–VVJ má ráz členité pahorkatiny tvořené převážně cenomanskými křemitými a kaolinickými pískovci, méně spodnoturonskými slínovci a permskými slepenci, pískovci a jílovci.²⁷ Pokryv hradišť v současné době tvoří les převážně smrkový s příměsí borovice lesní a ojediněle se objeví také další druhy, jako například modřín opadavý, bříza bělokorá, dub letní aj.²⁸ Nejbližším zdrojem vody je potok Bukovka vzdálený 600–800 m, který pramení na sever od hradišť a poté obloukem obtéká celý západní konec hřbetu.

Poprvé bez jakéhokoliv bližšího popisu zmiňuje hradiště (hrádek u Konecchlumu) ve svém příspěvku J. L. Pič.²⁹ Stejně tak je hradiště zmíněno v článku věnovaném v roce 1892 raně středověkému hradišti Ostroměřskému, které se nachází na opačném, východním konci Hoříckého hřbetu.³⁰ Do bližšího povědomí české archeologické obce vstoupilo opevnění na Hůře u Konecchlumu na podzim roku 1967 na základě upozornění J. Helingera, ekonoma konecchlumského JZD. Během následné návštěvy za přítomnosti S. Vencly byly zjištěny dva paralelní valy s příkopem táhnoucí se na temeni návrší severojižním směrem. V místě narušení opevnění cestou se také podařilo nalézt dva keramické střepy, které byly datovány do doby halštatské.³¹ Další soubor keramiky III. stupně slezskoplatěnické kultury získal v prostoru narušení vnějšího valu lišící norou v dubnu následujícího roku V. Vokolek.³² Na jaře roku 1972 byl proveden průzkum polohy, při kterém bylo zjištěno, že se zde nejedná o dvojité opevnění jednoho hradiště, nýbrž o dvě hradiště vedle

4

Obr. 4. Hradiště Loustín, okres Rakovník. Val a příkop z místa porušení přístupovou cestou v severní části, patrná stavba trafostanice a altánku pro turisty nebo také porost mladým smrkovým lesem na ploše hradiště. Foto: Pavla Popelářová, 2015.

sebe. Nejdříve byl na místě pořízen náčrt terénní situace, na jehož základě byla obě hradiště téhož roku J. Šímanou podrobně zaměřena a následně také na podzim provedeno srovnání vzniklého plánu se skutečností, případně jeho korekce.³³ Příspěvek shrnující všechny dosud známé skutečnosti týkající se lokality, včetně publikace plánu a vyhodnocení všech keramických nálezů, předložili v roce 1974 S. Venc a V. Vokolek.³⁴ Již bez nových zjištění uvádí dvojici hradišť u Konecchlumí ve svém soupisu K. Sklenář,³⁵ nebo také příspěvek E. Ulrychové.³⁶ Na rozdíl od výše uvedených příspěvků interpretují autoři popularizační publikace Encyklopedie hradišť v Čechách druhý útvar (větší, západnější „hradiště“) jako pozůstatky po lavičovitém dobývání pískovce. Jediný nízký valovitý útvar pozorovatelný v blízkosti západního opevnění menšího hradiště může být dle jejich názoru součástí fortifikačního systému malého hradiště, případně se jedná o mladší terénní úpravu.³⁷ Na jakém základě bylo toto tvrzení založeno, není jasné, neboť dostupná literatura se o tom nezmiňuje. Protože bylo pro potřeby předloženého příspěvku provedeno zpracování dat LLS, kde je na vizualizacích kromě výraznějšího terénního útvaru ve východní části většího „hradiště“ patrná i linie dřívě uváděná v západní části (obr. 5), přikláněli bychom se v tomto příspěvku spíše k tvrzení, že se jedná o existenci dvou hradišť vedle sebe. Konečné rozhodnutí týkající se počtu hradišť budou tak muset učinit až budoucí výzkumy terénního charakteru. Co se týče popisu dvojice halštatských hradišť na hřbetu zvaném Hůra za kostelem nad obcí Konecchlumí, velmi podrobně byla představena v příspěvku S. Venc a V. Vokolka.³⁸ Omezíme se na tomto místě tedy pouze na základní popis plochy obou hradišť a jejich opevňovacích prvků. Jedná se o dvě nestejně

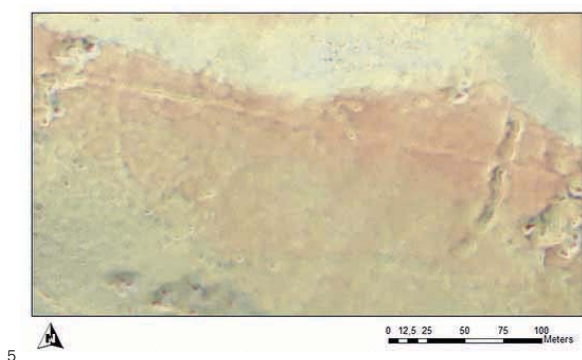
veliká hradiště (menší, východnější hradiště s rozlohou necelé 1 ha a druhé západně od menšího s rozlohou přibližně 2,5 ha) s delší podélnou osou ve směru hřebene hřbetu táhnoucího se ve východozápadním směru. Od hřebene se pak plocha, kde bylo vybudováno opevnění, sklání k jihu. Opevnění, skládající se z valu a k němu z vnější strany se přimykajícího příkopu, začíná vždy v místě hrany hřebene, případně se mírně stáčí po hřebeni na severní, přirozeně chráněné straně. Vlivem přírodních faktorů či z důvodu porušení lokality nejrůznějšími činnostmi v době nedávné jsou tyto nemovité reliktu zachovány v nejrůznějším stupni procesu rozpadu. V době jejich zániku se však jednalo patrně o dvě hradiště, využívající přirozeného strmého sklonu terénu na severu a z ostatních stran chráněná půlkruhovitým opevněním. Jak se ukazuje v místech poškození obou valů, bylo jejich těleso tvořeno žlutošedým pískem s písčivými kameny beze stop uspořádání. Vzájemný vztah obou hradišť není zatím uspokojivě vyjasněn, z výskytu spálených kamenů na povrchu i uvnitř destrukcí valů by snad bylo možné soudit, že hradiště zanikla požárem. Nevjasněná je také otázka místa vstupu do obou hradišť.

Z hlediska poškození hradišť různými činiteli se patrně nejvýrazněji v terénu jeví hřebenová cesta vedoucí ve směru východ–západ přes opevnění obou hradišť (obr. 6). Původní užší cesta byla patrně ještě rozšířena v roce 1967, kdy zde byl při průzkumu zjištěn zásah buldozerm, provedený s vědomím lesní správy, do zatím neporušené části valu a získán datovací materiál.³⁹ Stáří této cesty však není možné určit, nicméně ji v minulosti respektovaly jámy a prohlubně způsobené dobýváním pískovce, které byly s největší pravděpodobností exploatovány pro stavbu blízkého barokního kostela nejspíše na počátku 18. století.⁴⁰ S výjimkou méně patrných prohlubní při severním okraji, ve střední části, místy i v jižní a jihovýchodní části plochy západního hradiště a několika nevelkých zásahů při západní straně valu menšího, východního hradiště nebyla plocha hradišť tímto povrchovým lámáním kamene zasažena. Tyto novověké povrchové lomy pro získání kvalitního pískovce jsou naštěstí markantní již mimo areál obou hradišť, především západně a jižně od většího z nich a méně pak mezi oběma hradišti. Další cesta byla položena do míst příkopu severně od hřebenové cesty ve východní části menšího hradiště, následkem čehož byl příkop částečně zanesen a zarovnáno jeho dno. S lesním hospodařením souvisí patrně porušení nejrůznějšího charakteru pozorovatelná na různých místech obou hradišť. Především lze sledovat přerušování opevnění průseky, které byly využívány ke svážení dřeva do údolí. Neméně destruktivní jsou zásahy do valu způ-

sobené těžbou pařezů, která je v minulosti zmiňována.⁴¹ Obě hradiště jsou pokryta převážně vzrostlým jehličnatým lesem. Menší hradiště je severně od cesty pokryto lesem 3. věkové třídy (41–60 let), jižně od ní pak lesem 5. věkové třídy (81–100 let). V nedávné době byly ve východní části plochy hradiště, včetně prostoru valu a příkopu, stromy vytěženy a osázeny zde nové sazenice smrků. Na této ploše jsou tak patrné koleje způsobené sázacím strojem (obr. 7). Co se týče většího hradiště, stáří stromů se podobně jako u menšího pohybuje v rozmezí věkových tříd 3.–5. (41–100 let). Pouze v západní části byl přibližně před 15–20 lety vysázen poměrně na husto smíšený les s převahou jehličnanů. Ačkoliv byl průzkum prováděn ve vhodném podzimním období v polovině listopadu, nebylo tak možné kvůli hustotě výsadby téměř sledovat průběh valu (obr. 8). Obáváme se, že v terénu dosud málo patrná vlna naznačující jeho průběh bude s největší pravděpodobností zcela setřena při probírce tohoto lesa, a to i v případě, že pro práce nebude využita žádná technika. Převážná část opevnění většího z hradišť, kromě valu s vnějším příkopem na východní straně v délce přibližně 80 m, se rysuje již jen jako celkem nevýrazná terénní vlna. Podobně je tomu také v jižní a jihozápadní části opevnění menšího, východního hradiště, kdy je val dochovaný v podobě málo v terénu patrné terénní vlny, případně o něco vyššího stupně. Toto poškození bylo způsobeno s největší pravděpodobností erozí terénu, kterou umožňuje i nadále svažité terénu a písčité obsah valů. Jako málo destruktivní zásah můžeme označit porušení valu menšího hradiště v jeho jihovýchodní části vyhrabáním několika liščích nor, případně osazením pomníčku v severovýchodním rohu téhož hradiště.

Hradiště Černovice u Chomutova

Hradiště Černovice u Chomutova na vrchu zvaném Hradiště nebo také Burberg či Bojarenmauer, datované do mladší doby bronzové a raného středověku, se týčí nad Mosteckou pávní usazené na jižním výběžku Přísečnického pohoří Krušných hor. Hradiště situované na plochem vrcholu svědeckého vrchu ve tvaru rozlehlé kupy se nachází v oblasti Bolebořské vrchoviny ležící na jihozápadním okraji Loučenské pahorkatiny. Zachovaly se zde zbytky třetího tisíciletí př. n. l. a písků spočívajících na ortorulách krušnohorského krystalinika.⁴² Z hlediska pedologického převažují kambizemě dystrické a modální.⁴³ Porost na lesních pozemcích p. p. č. 2930 zde tvoří zakrslá buková doubrava s převahou buku letního a ojedinělým výskytem smrku ztepilého, břízy bělokoré či olše lepkavé. Stářím 101–120 let stromy náleží na celou plochu hradiště do 6. věkové třídy.⁴⁴ Celá plocha hradiště, včetně vymezeného ochranného pásma nej-

Obr. 5. Větší, západní hradiště na Konecchlumské Hůře, okres Jičín. Vizualizace DMR v kombinaci vrstev hillshade, LRM a SVF. Zpracovala: Pavla Popelářová, 2016

Obr. 6. Hradiště na Konecchlumské Hůře, okres Jičín. Profil valu menšího, východního hradiště porušeného hřebenovou cestou. Foto: Pavla Popelářová, 2015.

blížšího okolí, je také od roku 1986 přírodní památkou o výměře 4,77 ha. Důvodem ochrany je paleontologická a geologická lokalita s hojnými otisky rostlinných zbytků v třetihorních křemencích. Lokalita, která byla odkryta těžbou (stavební kámen, mlýnské kameny, obrubníky atp.), je významná i z hlediska vývoje Krušných hor a Podkrušnohorské pánve. Nápadný výchoz asi 1,5 km od obce Černovice, který se vypíná až 175 m nad okolní krajinu, je obtékán potoky Hutnou a Hačkou.⁴⁵ Při výzkumu v roce 1976 bylo zjištěno, že lokalita byla osídlena již v eneolitu, výrazné a nesporné nálezy jsou také ze staršího období středobronzové mohylové kultury a knovízské kultury a závěru starší a střední doby hradištní. Na základě několika keramických zlomků nelze vyloučit ani osídlení únětické kultury, v době laténské, římské a mladohradištní. Sídlíštní charakter nálezů a jejich četnost naznačují, že zvláště v mladší době bronzové a starší době hradištní bylo temeno vrchu dosti hustě osídleno. O charakteru příbytků nejsou doklady.⁴⁶

Jako první zmiňuje pozůstatky hradiště v blízkosti obce Černovice v Žateckém kraji J. Schaller již v roce 1787.⁴⁷ Další zmínku, již s uvedením kamenného opevnění nejasného původu a stáří, najdeme až za téměř 50 let v díle Kaliny z Jäthensteinu. Do bližšího zájmu se opevnění na Burbergu dostává ve 40. a 50. letech 19. století. Tehdy F. Olbricht po návštěvě hradiště nacházejícího se mezi Chomutovem a Kadání uvádí kyklopskou zeď na severu, západě a jihu, dále hradbu a příkop chránící hradiště od východu, původní vstup uzavřený bránou na severozápadě, nebo také čtvercové jámy sloužící dle něj bezpochyby k náboženským účelům, včetně obětování lidí.⁴⁸ Ve druhé polovině

19. století jsou kyklopská zeď a jiné skutečnosti o uspořádání hradiště zmiňovány dalšími badateli, včetně těch, kteří bezpochyby vrchol kopce, tehdy zvaného Purberk, navštívili.⁴⁹

Kromě několika zmínek o nálezech a hlášení o vyčištění zaspané, necelých 90 m hluboké šachty v blízkosti trianglu v poloze Bergloch v první polovině 19. století⁵⁰ je hradišti opět věnována bedlivější pozornost až ve druhé polovině tohoto věku. O návštěvě hradiště a učených nálezech keramiky se ve svých zprávách zmiňují mnozí badatelé, kteří převážně uvádějí na ploše hradiště v terénu pozorovaná porušení v důsledku terénních úprav a nezákoně výkopové činnosti, destrukci opevnění zvětřováním skály pod ním či nemožnost sběru na hustě zalesněné ploše.⁵¹ Dosud shromážděné nálezy datované do hradištního období zpracoval a krátký popis opevnění hradiště učinil ve svém krátkém příspěvku v roce 1974 J. Bubeník.⁵² V roce 1976 byl proveden pracovníky expozitury AÚ ČSAV v Mostě pod vedením Z. Smrže ověřovací výzkum s cílem zodpovědět tři hlavní otázky. Ty se týkaly především datování valového opevnění, ověření dosavadních poznatků o době osídlení lokality nebo také zjištění funkce četných jam na ploše Hradiště i v okolí. Za tímto účelem bylo proto na ploše hradiště realizováno celkem 5 sond, díky nimž se tyto otázky podařilo uspokojivě zodpovědět.⁵³ V rámci téhož výzkumu byl také manželi Březákovými vypracován podrobný vrstevnicový plán, který nahradil dosud existující starší nepřesné plány.⁵⁴ Později byly převážně hodnoceny a využívány výsledky archeologického výzkumu z roku 1976. Jedná se zpravidla o studie věnované hradištím či výšinným lokalitám v severozápadních Čechách, jak pravěkým, tak raně středověkým.⁵⁵ Z návštěv pak vyplývá evidence provádění vrtných prací podniku Geoindustria za účelem zjištění bilančních zásob křemence, jsou uváděny povrchové sběry či vizuální průzkumy.⁵⁶ Hradiště u Černovic je od svého objevení také poměrně často uváděno v obecných soupisech hradišť a lokalit s doloženým polykulturním osídlením.⁵⁷

Hradiště se nachází na oválné vrcholové plošině zalesněného vrchu převyšující okolní terén o 30 až 40 m. Plošina ve smyčce železniční trati Chomutov–Vejprty situovaná v okolí kóty 593,7 m n. m., s přibližnou rozlohou 360 × 190 m, je orientovaná ve směru severozápad–jihovýchod a mírně skloněná k jihovýchodu. Zatímco na jihu a západě je ohraničena skalnatými srázy tvořícími přirozenou ochranu (obr. 9), z ostatních stran bylo hradiště lemováno dnes dosti destruovaným kamenitým valem v podobě kupovitěho náspu širokého 3–6 m a vysokého 0,5–1,5 m (obr. 10 a 11). Na základě výzkumu řezu valem se zdá, že jde o pozůstatek kamenné hradby široké 3 m a vysoké 1,5–2 m, jejíž jádro tvořily velké křemencové kameny místní provenience, střechovitě skloněné od temene valu, které na vnějším sklonu pokrývala pravidelná vrstva hrubozrnného štěrku, mocná 20–30 cm. Stopy po případné dřevěné konstrukci zjištěny nebyly. Prokázána nebyla ani existence příkopu.⁵⁸ Na dvou místech, v jihozápadním a severozápadním průběhu, je val přerušen. Bez nového archeologického výzkumu však není možné s jistotou říci, zda průchody vznikly v souvislosti s novodobým vedením lesních cest sloužících k hospodářským účelům či odvozu kamene (k těmto účelům patrně přerušení v severozápadní části), nebo zde byly situovány původní brány hradiště (snad přerušení v jihovýchodním průběhu opevnění, předpokládá se brána jednoduchého kleštinového typu). Dominantou celé plošiny je vyvýšenina v její západní části zvaná Bergloch s pozůstatky téměř 100 m hluboké středověké těžební šachty (někdy též považované za studnu), ve které bylo během průzkumu v letech 1927–1939 nalezeno množství zlomků keramiky a nástrojů (např. srp, motyka, kopáč), dále třeba trojdílný zlatý kruh či zvířecí kosti.⁵⁹ Kromě šachty je povrch hradiště i les vně opevněného prostoru poset až 200 částečně zaspanými přibližně čtverhrannými jámami. Některé z těchto jam však mohou být také pozůstatky zemnic z raného středověku.⁶⁰

7

Obr. 7. Hradiště na Konecchlumské Hůře, okres Jičín. Patrně sázečím strojem způsobené řádky v západním prostoru menšího, východního hradiště. Foto: Pavla Popelářová, 2015.

Obr. 8. Hradiště na Konecchlumské Hůře, okres Jičín. Západní část valu většího hradiště již v hustém mladém smíšeném lese nelze téměř identifikovat. Foto: Pavla Popelářová, 2015.

Jak již bylo uvedeno výše, povrch hradiště i blízké okolí jsou poměrně výrazně porušeny těžební činnostmi. Těžba místního křemence je zde na vrchu Hradiště doložena na základě výzkumu z roku 1976 od pozdního středověku až do novověku (do druhé poloviny 19. století) a některé indicie napovídají o těžbě v období starším. Po mnoha staletích probíhající těžby tak dnes můžeme na hradišti napočítat až dvě stovky přibližně pravoúhlých jam. Nicméně tyto dnes viditelné těžební jámy jsou pouze zlomkem, odhaduje se, že původní hradiště využívalo plochu náhorní plošiny o výměře zhruba 6 ha, což znamená, že těžba zničila až 30 % plochy z původního povrchu hradiště.⁶¹ V současnosti k žádné těžbě na území přírodní památky nedochází a veškeré nové objevy a sesuvy kamenných bloků je nutné přičíst povětrnostním podmínkám (zvětrávání a sesypávání kamenů i z částí valu po svahu) nebo amatérům hledajícím zde paleontologické otisky. Nejen s touto činností souvisí častá návštěvnost památky na konci turistické trasy vedoucí až z Chomutova. Za příhodných podmínek je odtud také výborná dohlednost (České Středohoří, Džbán, Doupovské hory atd.). Po těchto návštěvách zde zůstalo několik ohnišť a stop po nedovoleném táboření.⁶² S usnadněním přístupu na plochu přes val, ať pro svážení vytěženého kamene či pro lesní hospodářskou činnost, souvisí nespíše dvě proražení v opevnění na jihovýchodní a severozápadní straně. V posledních nejméně sto letech, vzhledem k těžko pro techniku přístupnému terénu a především od roku 1986 z důvodu ochrany předmětného území, zde nastěhují nejvyšší obavy z poškození způsobeného lesními zásahy. Veškerá činnost se zde řídí pře-

8

dem stanovenými zásadami přírodní památky, upřednostňujícími přirozenou obnovu s minimálními zásahy, zahrnujícími především podsadbu cílových dřevin či opatření proti zvěři.⁶³ Minimální porušení znamenal archeologický výzkum v roce 1976, při kterém bylo realizováno celkem 5 sond, přičemž jedna z nich částečně protáhla také kamenitý val ve východním průběhu,⁶⁴ nebo dvě malé amatérské sondy na hradišti zjištěné v roce 1967.⁶⁵ K částečnému porušení hradiště mohlo dojít v roce 1985 také při pojezdu vrtné soupravy při pracích v souvislosti se zjišťováním bilančních zásob křemence.⁶⁶

Z výše uvedeného přehledu jasně vyplývá, že ačkoliv byla všechna hradiště částečně porušena nejružnější činností, zachovala si dosud poměrně velký podíl autenticity. Zvláště v porovnání s některými již v ÚSKP zapsanými hradišti, u nichž není například známo či potvrzeno jejich časové zařazení, nebo byla z větší části porušena do terénu zasahující činností, by si zařazení mezi chráněné lokality bezesporu zasloužila. Nejen pro zajištění podkladů pro tvorbu návrhů na prohlášení nemovitého nálezu za kulturní památku, ale i pro další potřeby ve stavebním či jiném řízení byly vypracovány plány všech tří hradišť se zakreslením nemovitých archeologických reliktů, jakož i starších porušení nejružnějšího původu (obr. 12–14). Pro tyto potřeby byl během roku 2015 proveden pracovníky odboru archeologie generálního ředitelství Národního památkového ústavu ověřovací nedestruktivní terénní průzkum vybraných hradišť, následně pak došlo ke srovnání výsledků průzkumu se starší terénní dokumentací, zmínkami v literatuře a především s vizualizacemi vytvořenými na základě dat leteckého laserového skenování.⁶⁷

Závěr

Péče o kulturní hodnoty, zabezpečení ochrany památek a zachování jejich existence pro budoucí generace je v zájmu společnosti. V České republice se poprvé s právní normou zastřešující problematiku památkové péče setkáváme v souvislosti s ustanoveními zákona č. 22/1958 Sb., o kulturních památkách. Pa-

mátky byly v té době zapisovány z evidenčních důvodů do seznamů, zákon pak vymezil povinnost spojené s jejich údržbou, stanovil zásady ochrany a obnovy, na stranu druhou neobsahoval žádná sankční ustanovení. Protože zákon odpovídal poměrům v době svého vzniku, postupně přestal z důvodu vývoje v oblasti památkové péče či změn v organizaci státní správy vyhovovat aktuálním trendům a byl o necelých třicet let později nahrazen zákonem č. 20/1987 Sb., o státní památkové péči. Tato následná a dosud platná památková forma již přinesla některé zásadní změny do dosavadního chápání právní ochrany kulturních památek. Prostřednictvím zápisu do Ústředního seznamu kulturních památek bylo přesně určeno, na které objekty se vztahuje péče státu jako na kulturní památky, navíc byly jasně stanoveny výše pokut při porušení zákonných ustanovení.

Pokud se podíváme podrobněji na v ÚSKP evidované památky, stále se jedná jen o výběr z celého spektra možností. Velké množství památek, včetně těch archeologické povahy, není dosud zákonem jakkoliv chráněno. Co se týče rozdělení chráněných lokalit dle typů, byl výběr ovlivněn mnoha faktory. Zpočátku záviselo na vkusu doby, kdy byly zapisovány památky se středověkými rysy, v posledních dvou desetiletích je naopak trendem prohlášení památek sakrálních či technických, případně děl z 19. a 20. století. Mezi archeologickými chráněnými památkami nově například figurují lokality, u nichž je zásadním cílem budoucí ochrana před úplným zničením z důvodu stavební či jiné do terénu zasahující aktivity. Obecně i prohlášení památek dle platné legislativy je nelehkým úkolem. U věcí splňujících rysy památky, v některých případech dokonce plnohodnotně svým významem konkurující památkám již zapsaným, není náročný proces s nejistým kladným výsledkem zvláště z kapacitních důvodů vůbec realizován. Pokusem o překonání byrokratického procesu je proto v souvislosti s předkládaným příspěvkem vypracování Návrhu na prohlášení nemovitého nálezu za kulturní památku hradiště u Černovic na Chomutovsku. Můžeme jen doufat, že tento návrh bude shledán oprávněným a hradiště u Černovic se stane novou položkou na seznamu chráněných archeologických lokalit.

Ani v případech, že lokality již figurují na seznamu chráněných památek, však není v rámci jejich ochrany jistota zachování do budoucna. Existuje mnoho faktorů, které mohou mít na jejich existenci neblahý vliv. Ať už jsou to nejinvazivnější aktivity související se stavební či těžební činností, nebo zásahy malého rozsahu způsobené v rámci lesního hospodaření a vlivem povětrnostních podmínek, jedná se stále o destruktivní zásah do autenticky dochované struktury památky. Na příkladu hradišť je možné dobře

9

10

11

Obr. 9. Hradiště u Černovic, okres Chomutov. Hradiště je vymezeno také skalnatými srázy. Foto: Pavla Popelářová, 2015.

Obr. 10. Hradiště u Černovic, okres Chomutov. Destrukce kamenného valu v severovýchodním zatočení, patrný porost hradiště v podobě zakrslé dubové doubravy. (Foto: Pavla Popelářová, 2015)

Obr. 11. Hradiště u Černovic, okres Chomutov. Destrukce kamenného valu na severní straně. Foto: Pavla Popelářová, 2015.

poukázat na následky nejrůznějších činností, kdy u celkem 15 lokalit bylo od ochrany v minulosti upuštěno. Příčinou zničení reliktní je pak mnohdy pouze nevědomost vlastníků pozemků, na kterých se památka nachází. Zajistit informovanost pověřených osob z hlediska výskytu archeologických lokalit, ať už zákonem chráněných, či nikoliv, je úkolem pro pracovníky archeologické památkové péče. V současnosti mohou pro vydávání podkladů k nejrůznějším stavebním či územním řízením, k tvorbě plánů pro lesní hospodářství a podobně využít existující archeologické databáze. Ty jsou však, co se týče vymezení památky, vzhledem k malé detailnosti nedostačující. Kromě archeologických databází byl poměrně nedávno ČÚZK pro veřejnost v náhledové podobě umožněn bezplatný přístup k digitálnímu modelu reliéfu, který byl vytvořen na základě leteckého laserového skenování. Zde je již možné po analýze a interpretaci poměrně snadno vymezit archeologické lokality s nemovitými relikty, v některých případech dokonce jednotlivé komponenty. Pro představu, jak by takové podklady pro využití ve státní správě i jiných oblastech mohly vypadat, byly vytvořeny interpretační plány tří hradišť v Čechách. Po zaslání na dotčené instituce záleží již pouze na jejich zapracování do různých podkladů a jejich akceptování vlastníky.

Článek vznikl v rámci výzkumného cíle Archeologie, financovaného z institucionální podpory Ministerstva kultury dlouhodobého koncepčního rozvoje výzkumné organizace NPÚ (DKRVO).

■ Poznámky

1 Dagmar Sedláčková, Evidence kulturních památek padesát let po vydání zákona č. 22/1958 Sb., *Zprávy památkové péče* LX, 2008, s. 428–431.

2 Ibidem, s. 428–429.

3 Ibidem, s. 430.

4 Václav Matoušek, *Třebel. Obraz krajiny s bitvou*, Praha 2006, obr. 4.

5 Joachim Hamberger – Walter Irlinger – Grietje Suhr, *Archaeology and forestry in Bavaria (Germany): current ways of co-operation*, in: Stephen Trow – Vincent Holyoak – Emmet Byrnes, *Heritage Management of Farmed and Forested Landscapes in Europe*. EAC Occasional Paper no. 4, Budapest 2010.

6 Milan Metlička, Rekonstrukce a prezentace mohly odkryté v roce 1936 O. Eichhornem u Stříbra, *Zprávy památkové péče* LXXV, 2015, obr. 6.

7 Ondřej Chvojka – Jan John – Jiří Fröhlich et al., Vývoj dokumentace pravěkých a raně středověkých hradišť v jižních Čechách, in: Ondřej Chvojka (ed.), *Archeologické prospekce a nedestruktivní archeologie v Jihočeském kraji, kraji Vysočina, Jihomoravském kraji a v Dolním Rakousku. Sborník z konference, Jindřichův Hradec, 6. 3. – 7. 3. 2013*, Jindřichův Hradec 2013, s. 143–153.

8 Viz <http://ags.cuzk.cz/dmr/>, vyhledáno 4. 10. 2016.

9 Viz geoportal.cuzk.cz (informace o jednotlivých produktech), vyhledáno 4. 10. 2016.

10 Viz <http://www.arup.cas.cz/?cat=560>, vyhledáno 4. 10. 2016.

11 Vladimír Čtverák et al., *Encyklopedie hradišť v Čechách*, Praha 2003, s. 152.

12 Jaromír Demek et al., *Zeměpisný lexikon ČR. Hory a nížiny*, Praha 1987, s. 328.

13 Viz geoportal.lesy.cz, vyhledáno 4. 10. 2016.

14 Archiv náleзовých zpráv Archeologického ústavu AV ČR v Praze, v. v. i. (dále NZ ArÚ), náleзовé zprávy (NZ č. j. 6746/74).

15 Jednalo se o mylnou informaci, hradiště nebylo ve státních seznamech dle zákona č. 22/1958 Sb., o kulturních památkách, vedeno jako chráněná kulturní památka.

16 NZ ArÚ, NZ č. j. 1493/87.

17 Natálie Venclová, Řevničov, okr. Rakovník, in: *Výzkumy v Čechách 1986–1987*, Praha 1989, s. 171, obr. 12. NZ ArÚ, NZ č. j. 1927/87, 4658/90.

18 Karel Sklenář et al., *Archeologické památky. Čechy, Morava a Slezsko*, Opava 1994, s. 116.

19 Tomáš Durdík, Řevničov, okr. Rakovník, in: *Výzkumy v Čechách 1996–1997*, Praha 1998, s. 203; NZ ArÚ, NZ č. j. 6620/97.

20 Plochu hradiště není dnes možné přesněji určit, protože bylo z podstatné části narušeno těžbou kamene.

21 NZ ArÚ, NZ č. j. 6746/74.

22 Čtverák (pozn. 11), s. 153.

23 NZ ArÚ, NZ č. j. 1493/87.

24 Venclová (pozn. 17), s. 171; NZ ArÚ, NZ č. j. 1493/87.

25 Durdík (pozn. 19), s. 203.

26 Slavomil Venc – Vít Vokolek, Konecchlumí, okr. Jičín, in: *Výzkumy v Čechách 1972*, Praha 1974, s. 345.

27 Demek (pozn. 12), s. 204.

28 Viz pozn. 13.

29 Josef Ladislav Píč, Mužský a okolí jeho v ohledu archeologickém, *Památky archeologické a místopisné XIV*, 1889/1888, s. 330–362, zde s. 356.

30 Ladislav Novotný, Hradiště Ostroměřské, *Český lid I*, 1892, s. 566–567.

31 NZ ArÚ, NZ č. j. 4953/67, 5479/67.

32 Jiří Sigl, Konecchlumí, o. Jičín, in: *Výzkumy v Čechách 1968*, Praha 1969, s. 59.

33 NZ ArÚ, NZ č. j. 1336/72, 7059/73; Venc – Vokolek (pozn. 26), s. 75–76.

34 Venc – Vokolek (pozn. 26), s. 339–347.

35 Sklenář (pozn. 18), s. 107.

36 Eva Ulrychová, Dvě halštatská hradiště na Jičínsku (Konecchlumí, Sedliště/Hřmenín), in: *Sborník Miroslava Buchvaldského*, Most 2000, s. 261–263.

37 Čtverák (pozn. 11), s. 130–131.

38 Venc – Vokolek (pozn. 26), s. 339–343.

39 NZ ArÚ, NZ č. j. 5479/67.

40 Emanuel Poche et al., *Umělecké památky Čech II (K–O)*, Praha 1978, s. 94.

41 Venc – Vokolek (pozn. 25), s. 342.

42 Demek (pozn. 10), s. 204.

43 Viz geoportal.gov.cz, vyhledáno 5. 10. 2016.

44 Viz pozn. 11.

45 Lenka Fišerová, *Plán péče o Přírodní památku Hradiště u Černovic na období 2013–2022*, Ústí nad Labem 2013, s. 5.

46 NZ ArÚ, NZ č. j. 2304/82, s. 28.

47 Josef František Jaroslav Schaller, *Topographie des Königreichs Böhmen VII. Saatzter Kreis*, Prag – Wien 1787, s. 161.

48 Karel Sklenář, Pravěké a raně středověké nálezy v Čechách do roku 1870. Pramenná základna romantické

Obr. 12. Hradiště Louštin, okres Rakovník. Vizualizace DMR je kombinací vrstev hillshade a SVF, s vrstevnicemi v rozestupu 0,5 m a vyznačením nemovitých reliktů či různých poškození. Zpracovala: Pavla Popelářová, 2016.

Obr. 13. Hradiště na Konecchlumské Hůře, okres Jičín. Vizualizace DMR je kombinací vrstev hillshade a SVF, s vrstevnicemi v rozestupu 0,8 m a vyznačením nemovitých reliktů či různých poškození. Zpracovala: Pavla Popelářová, 2016.

Obr. 14. Hradiště u Černovic, okres Chomutov. Vizualizace DMR je kombinací vrstev hillshade a SVF, s vrstevnicemi v rozestupu 0,8 m a vyznačením nemovitých reliktů či různých poškození. Zpracovala: Pavla Popelářová, 2016.

archeologie, *Fontes Archaeologici Pragenses* XXXVI, 2011, s. 49.

49 Jan Křtitel Erazim Vocel, *Pravěk země České*, Praha 1868, s. 109; František Beneš, *Z cesty po Rakovníku, Žatecku a Loketskú, Památky archeologické a místopisné* VIII, 1870, s. 129–140, 187–196, 369–378, 566–575, zde s. 192.

50 Helmut Preidel, *Heimatkunde des Bezirks Komotau. Band 4, Heft 1*, Komotau 1935, s. 77, 114–115.

51 NZ ArÚ, NZ č. j. 437/59, 1373/61, 4651/67, 3830/72, 6125/75, 2842/78.

52 Josef Bubeník, *Nálezy hradištního období z vrchu Hradiště u Černovic, okr. Chomutov, Archeologické rozhledy* XXVI, 1974, s. 56–60, zde s. 56–59.

53 Zdeněk Smrž, *Nové poznatky o pravěkém a časně historickém osídlení vrchu Hradiště u Černovic, Památky – příroda – život* IX, 1977, s. 19–26.

54 Viz pozn. 46, obr. 1.

55 Josef Bubeník, *Slovanské osídlení středního Poohří*, Praha 1988, s. 82–83, 99, 176–179; Zdeněk Smrž, *Höhenlokalitäten der Knovíz Kultur in NW-Böhmen, Památky archeologické* LXXXVI, 1995, s. 46–48, Abb. 3.1., 5.1., 8.A.

56 NZ ArÚ, NZ č. j. 2684/85, 1015/88.

57 Např. Miroslav Štěpánek, *Opevněná sídliště 8.–12. století ve střední Evropě*, Praha 1965, s. 89; Zdeněk Smrž, *Výšinné lokality mladší doby kamenné až raného středověku v severozápadních Čechách, Archeologické rozhledy* XLIII, 1991, s. 63–89, zde s. 79–83; Čtverák (pozn. 11), s. 55–56.

58 Smrž (pozn. 53), s. 19–23.

59 Bubeník (pozn. 55), s. 176.

60 Viz pozn. č. 46, s. 33.

61 Ibidem, s. 31.

62 Fišerová (pozn. 45), s. 6–7.

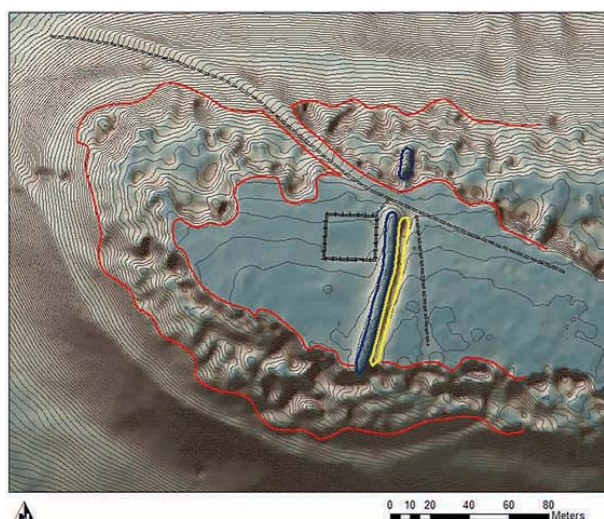
63 Ibidem, s. 8–9.

64 Viz pozn. č. 46.

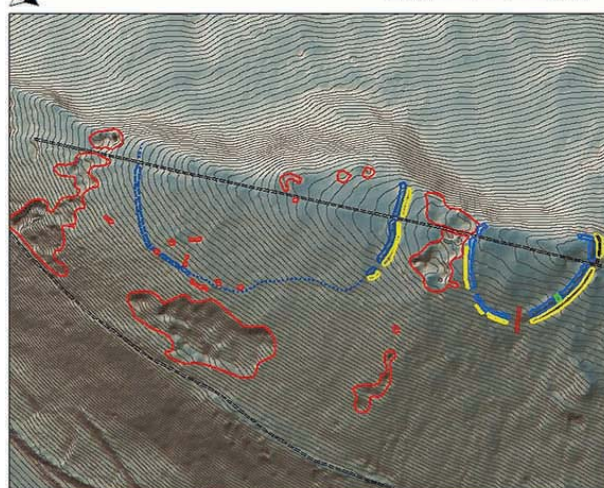
65 NZ ArÚ, NZ č. j. 3830/72.

66 NZ ArÚ, NZ č. j. 1015/88.

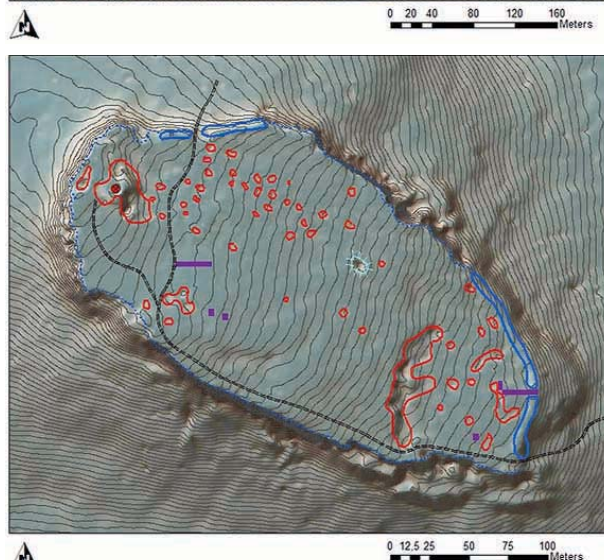
67 Za laskavé poskytnutí dat leteckého laserového skenování děkují Českému úřadu zeměměřickému a katastrálnímu.

12

13

14